

İTALYAN POLİTİKASININ BEŞ YILI

(1935 - 1939)

Rıfki Salim BURÇAK

İkinci cihan harbinden, hiç şüphe yok ki, büyük zararlarla ayrılacak devletlerden birisi de İtalyadır. Harbe geniş bir sömürge imparatorluğu halinde girmiş olan bu devlet daha şimdiden bütün sömürgelelerini elinden çıkarmış, ana yurdu dahi istilâya uğramıştır. İtalyanın iç işleri bakımından büyük başarılar elde eden yirmi yıllık Musolini rejimi dış politikada yanlış bir yol tutmuş ve bu yol onu bugünkü felâkete sürüklemiştir.

İtalya kiralığı XIXuncu yüzyılın üçüncü çeyreğinde kurulduktan sonra uzun müddet dış politikada iki ana prensipe bağlı kalmıştı. Bu prensiplerden biri Avrupada nâzım bir rol oynıyarak kıt'a muvazenesinin değişikliklerinden daima istifade etmek, ikicisi de İngiltere ile dostça münasebetlerde bulunmaktı. İtalya, İngiliz dostluğuna dayanarak kıtada gayet elâstikî bir siyaset gütmüş ve bu ince politika ona oldukça geniş bir sömürge imparatorluğu kurmak imkânlarını vermişti. İngiliz dostluğu İtalyan politikasında bir gelenek halinde idi. İşte Faşizm, İtalyanın bu geleneksel siyasetini bozarak İngiliz dostluğuna önem vermemiş, Akdenizin bu büyük devletine ilkin kafa tutmuş, daha sonra da onunla harbe girerek bugünkü duruma düşmüştür.

İtalyayı bugünkü duruma getiren politikanın başlangıcını 1935 yılı içindeki olaylarda aramak lâzımdır. 1935 yılı gerek İtalya, gerek daha geniş olarak Avrupa politikası bakımından bir dönüm noktası olmuş ve İkinci cihan harbinin yakın sebepleri bu tarihten itibaren birikmeğe başlamıştır. Bu yazımızda 1935 ten sonraki olayları kısaca göstererek İtalyanın durumunu aydınlatmağa çalışacağız.

Birinci cihan harbi çıktığı zaman Üçlü İttifakın bir üyesi olan İtalya, müttefikleri Almanya ve Avusturya - Macaristan imparatorluğu-

nun yanısıra harbe girmedi. Avusturya ile müttefik olmasına rağmen İtalya onun arazisi üzerinde emel besliyordu. Avusturya hakimiyeti altında bulunan, İtalyanlarla meskûn toprakları almak onun birinci emeli idi. Bu sebeple müttefiki Avusturyanın harbi kazanmasına değil de onun yıkılmasına yardım etmek lâzımdı.

Diğer taraftan İtalya kurulduğu tarihten itibaren İngiltere ile daima dostça münasebetlerde bulunmuştu. Yarımada bombardımandan kolayca mütesir olacak bir durumda olduğu gibi Akdenizde sömürge teşebbüslerine girişen İtalya bu denizin en kuvvetli devleti İngiltere ile iyi geçinmek zorunda idi. İngilterenin muvafakati olmadan ve hele ona rağmen, sömürge elde etmeğe imkân yoktu. Bu iki düşünceyledir ki, İtalya 1882 de üçlü ittifaka girerken müttefiklerine imzalattığı munzam bir protokol ile kendisinin İngiltereye karşı hiçbir hal ve kârda harbe girmeyeceğini kabul ettirmişti.

İngiltere ile Fransa arasında 1904 de Antant Kordiyal kurulduktan sonra İtalya büsbütün temkinli davranmak lüzumunu duyuyordu. Bir Fransız - Alman harbinde Almanya karşı verdiği yardım taahhüdü artık İtalya için yerine getirilmesi imkânsız bir taahhüt haline gelmişti.

İşte üçlü ittifakla üçlü anlaşma arasında 1914 de harp çıktığı zaman bu durum hâsıl olmuştu. Zaten harb Avusturya tarruzu ile başladığı için İtalya ittifak muahedesine göre müttefiklerinin yanında harbe girmeğe mecbur değildi.

Gerçekten İtalya 3 ağustos 1914 de tarafsızlığını ilân etti.

İtalya zaman kazanmak ve harbin gelişmesini kollamak için tarafsız duruma geçiyordu. Avrupa büyük devletlerinden harp dışında kalan yegâne devlet İtalya idi. Harbin sonuna kadar bu pasif rolle iktifa edecek değildi.

Harbin başlamasile İtalya her iki tarafla müzakerelere girişti. Almanya, İtalyanın, müttefiki Avusturyaya vurması ihtimalinden korkuyor ve onu tarafsızlıkta tutmağa çalışıyordu. Lâkin İtalya, tarafsızlığının devamı için müttefikinden arazi istiyordu.

Karşı taraf ise İtalyayı kendi saflarında harbe sokmağa çalışıyorlardı? Onlar Avusturya, Osmanlı imparatorluğu ve Almanyanın arazilerinden daha büyük menfaatler, karşılıklar vadediyorlardı. Sözün kısası İtalya harbin başlamasile beraber kendisini müzayedeye koymuştu. Bu politika oyununda üçlü anlaşma tarafı üstün geldi ve İtalya İngil-

tere ile geleneksel dostluğuna uyarak onun tarafında dünkü müttefikine karşı harbe girdi.

Harbten büyük kazançlarla ayrılmış olan İtalya umduğu kadar kazanç elde edememişti. Müttefikleri İngiltere ve Fransa onun harpteki yardımını küçümseyerek harpten evvel vadedilenlerin hepsini vermemişlerdi. Bu sebeble İtalya Paris konferansından gayri memnun ayrıldı. Aldatılmış olduğunu söylüyor, kendisini, harpte yaptığı fedakârlıkların karşılığını almamış sayıyordu.

Bu kırgınlık, diğer deyimle, İtalyanın dış politikadaki aczi 1922 de Faşizmin iktidara gelmesinde büyük bir rol oynadı: Kuvvetli bir hükümet İtalyaya hariçteki itibarını iade etmeliydi.

İşte Birinci Cihan Harbi ile İkinci Cihan Harbi arasındaki devrede Faşizmin güttüğü dış politikanın ayırıcı vasfı budur. İtalya kendisini gayrimemnun sayıyor; bu itibarla harp sonu muahedelerinin kurmuş olduğu nizamı beğenmiyordu. Haritayı değiştirmek lâzımdı; İtalya Adriyatığe hâkim olmalı idi; Yunanistanı nüfuzu altına almalı ve hattâ bu nüfuzu Anadoluya kadar uzatmalı idi. Diğer yandan Afrikada sömürgelerini genişletmeli, Akdenizdeki durumunu kuvvetlendirmeli idi.

İstekleri bu kadar geniş olan İtalya harp sonu devresinde Avrupada uzun müddet bir huzursuzluk âmili oldu. Bununla beraber 1935 yılına kadar İtalya açık ve müstakar bir politika gütmeydi.

Harp sonu Avrupa politikası Fransız-Alman münasebetleri mihriveri etrafında dönüyordu. Fransa Avrupadaki üstün durrumunu korumak istiyor, Almanyanın bir daha taarruzuna uğramamak için tertipler kuruyordu. Harbi beraber kazanmış olan İngiltere ve Fransa şimdi sulhü birlikte kuramıyorlardı. İngiltere zaferi kazandıktan, Almanyanın ticari ve bahri kuvvetini imha ettikten sonra artık Fransanın emniyeti meselesile ilgilenmiyordu. Almanya yıkıldığı için onu daha fazla ezmekte bir sebep kalmamıştı. Almanya daha çok zayıflarsa kıta bu sefer Fransanın egemonyası altına düşmüş olacaktı. Bu sebeble Avrupada muvazeneyi kurmak için şimdi Fransayı değil Almanyayı tutmak lâzımgeliyordu. Fransa tamirat alacağından ötürü Almanyayı sıkıştırdıkça İngiltere Fransaya karşı bir durum alıyordu. Almanya tamirat borcunu ancak mal vermek suretiyle ödeyebilecekti. Halbuki Almanyanın vereceği mallar İngilterenin Fransaya sattığı malların aynı idi. O halde

İngiliz ticareti üzerindeki zararlı tesiri azaltmak için Almanyanın Fransaya vereceği tamirat bedelinin miktarını azaltmak lâzımdı [1].

İngilterenin bu muvazene kaygısı yüzünden Fransız-İngiliz dostluğu harpten sonra devam edememişti. Fransa Almanyaya karşı emniyetini İngilterenin yardımı ile elde edemeyince bu sefer sulh muahedelerinden memnun kalan ve bu itibarla da statükoya taraftar olan küçük devletlerin işbirliğini elde etmeğe çalıştı. Almanyanın baş kaldırmasına imkân vermemek için onun etrafında bir çember kurmak istiyordu. Polonya, Çekoslavakya ve Romanyayı ittifakına aldı. Fransa bu ittifakları sayesinde Almanyaya karşı kuvvetli bir durum elde etmeğe muvaffak oldu.

Almanya harp sonu muahedelerinden gayri memnun olmakla beraber Vaymar cumhuriyeti zamanında harekete geçemedi. Almanya yenilmiş, arazisi parçalanmış, bütün sömürgelerini kaybetmiş, ordusu dahi elinden çıkmıştı. Yenilginin hazırladığı bu acı hava içinde versayı yırtmayı siyasetinde amaç tutan Nazi partisi gittikçe kuvvetlendi ve 1933 ocağının 30 unda Hitlerin Başbakanlığa gelmesiyle iktidar mevkiine geçti.

Hitlerin iktidara gelmesi bugünkü dünya buhranının başlangıcını teşkil eden bir olay olmuştur. İlk buhran Fransız-Alman münasebetleridne gözüktü. Bir vakitten beri Avrupa sulhunu korumak maksadile devletler silâhsızlanma teşebbüsleriyle uğraşıyorlardı. Her devlet silâhlarını azaltacak ve bu yolla sulh garanti altına alınmış olacaktı.

Hitler iktidara geldiği yılın sonlarında, Almanya, silâhsızlanma konferasından ve Milletler Cemiyetinden çekildi; gizlice hazırlanmağa başladı. Avrupa statükosunu bozmayı düşünen Almanya, bu kolektif barış müessesesinde elbette ki kalamazdı.

Almanyanın milletler cemiyetinden çekilmesi Fransada büyük bir korku ve heyecan uyandırdı. Düşmana hazırlanma fırsatı vermeden harekete geçerek onun silâhlanma teşebbüslerini beşikte iken boğmayı teklif edenler oldu. Lâkin o sıralarda Fransa dahilde pek buhranlı günler geçiriyordu. Parti mücadeleleri alabildiğine ilerlemişti. 1932 mayisile 1934 şubatı arasında yedi kabine değişmiş, sağ-sol mücadelesi alevlenmişti. Sosyalistler askerî bütçeyi azaltmağa gayret ediyorlardı. Bu sağ-sol mücadelesi nihayet 1934 şubatının 6 sında Konkort meydanındaki kanlı hâdiselerle neticelendi.

Alman korkusu karşısında kalan Fransa, dahili buhrandan çıktıktan sonra, emniyetini iki esaslı tertibe bğlamayı düşündü. Yani İtalya

[1] Louis Paul Deschamel. Histoire de la politique extérieure de la France (806-1936 Paris. Payot. 1936. P. 279

ile Rusyanın dostluğunu elde etmeğe çalıştı. Bu, Doumergue kabinesinin dış bakanı ihtiyar Barthou'nun programı idi. Rusya ile İtalya Fransa'nın ittifakına girecek olurlarsa artık Almanya kuvvetli bir çember içine alınmış olacaktı. Kaldı ki Almanyanın baş kaldırması Fransa etrafında toplanmış olan küçük müttefikleri endişeye düşürmüştü. Yugoslavya, Polanya ve Belçika temkinli davranmak lüzumunu duyuyorlardı. O halde harb sonunda Fransa'nın kurmuş olduğu küçük devletlere dayanan emniyet sistemi artık gevşemeğe başlamıştı. Böyle bir zamanda İtalya ve Rusyanın dostluklarını elde etmek Fransa için bir zaruret haline gelmişti.

İtalya-Almanya münasebetleri Fransa'nın işini kolaylaştıracak mahiyette idi. Bu iki devletin münasebetleri Avusturya mihveri etrafında dönüyordu. Almanyanın Avusturyayı ilhak teşebbüslerini İtalya iyi karşılamıyordu. Almanya Avusturyayı ilhak edecek olursa İtalyanın yanı başında kuvvetli bir devlet olacaktı. Halbu ki İtalya, gözünü Tiryesteye dikecek kuvvetli bir Almanyaya komşu olmaktansa zaif bir Avusturyanın dostluğunu tercih ediyordu.

O halde Avusturyaya karşı takibedilecek siyaset Fransa ile İtalyayı birbirine yaklaştırıyordu. 1934 yılının 25 temmuzunda Avusturya Başvekili Dolfuss naziler tarafından katledildiği zaman Almanyanın Avusturyayı ilhaki bekleniyordu. Musolini buna mani olmak için Brenner geçidine 32000 kişilik bir kuvvet yığdı. İtalyanın Almanya ile münasebetleri bu derece gerginleşmişti. Bu gerginlik Fransa-İtalya yakınlaşmasını arttırıyordu.

Barthou, Fransa-İtalya dostluğu yolunda, Yugoslav Kralı Aleksandre ile beraber 1934 Ekim ayında Marsilya suikastında öldükten sonra yerine Laval geldi. Laval de selefinin yolunda yürüyordu. İtalyaya çok sempati besleyen yeni hariciye bakanı 1935 ocağında Romaya gitti. Parlak gösterilerle karşılandı; 7 Ocakta Venedik sarayında Musolini ile birtakım anlaşmalar imza etti. Fransa Tunusda ve Afrika'daki diğer müstemlekelerinde İtalya lehine bazı fedakârlıklarda bulunuyordu. Libyanın cenup hudutlarında, Babülmendep boğazının garp sahilinde İtalya lehine hudut tashihine razı oldu; hattâ Kızıldenizde stratejik durumu pek önemli olan küçük Dumeyre adasını da İtalyaya terketti.

Anlaşmanın en önemli ve gizli hükmü Habeşistan hakkında idi. Musolini Habeşistanı zaptederek Aduva bozgununun öcünü almak istiyordu. Laval 7 Ocak anlaşmalarında Musoliniye Habeşistan üzerin-

de hareket serbestisi tanıdı. Laval nazarında Habeşistanın istiklâli Fransanın Almanyaya karşı emniyetinin temininden daha kıymetli değildi. Fransa-İtalya dostluğu uğrunda Habeşistan feda edilebilirdi. Tunusta gözü olan İtalya, Habeşistanı alırsa faaliyetini o tarfa kaydıracak ve Fransa, Tunus tehlikesini savuşturacaktı. Üstelik Habeşistanla meşgul olan İtalyanın İngiltere ile münasebetleri bozulacak; menfaatleri İngiltere ile çarpışma haline giren İtalya Fransa dostluğuna talip olacaktı. Yani Laval İtalyayı Avusturya mihverile Almanyaya, Habeşistan mihverile de İngiltereye karşı kullanmak istiyordu. Hesap biraz karışık olsa dahi tasavvur oldukça parlak idi.

Rus dostluğuna gelince; Almanyanın kuvvetlenmesi Rusyayı da endişelendirmiş ve onu Fransaya yaklaştırmıştı. Nazi Partisi Antikomünist bir temel üzerinde kurulmuş ve bu temel üzerinde gelişmişti. Hitler iktidara gelişinin ikinci ayında, 27 şubat 1933 de Rayştığ yangınına bahane ederek sosyalistler ve komünistler aleyhinde şiddetli takibata geçmişti. Nazi partisinin doktrinini yayan Rozenberg Almanyaya genişleme sahası olarak Ukraynayı gösteriyordu. Artık bu iki devlet arasında 1922 Rapollo dostluğundan eser kalmamıştı.

Fransız - Rus münasebetleri radikal sosyalist partisinin lideri Herriot'nun Rusyaya yaptığı seyahatle 1930 dan itibaren düzelmeğe başlamıştı. Artık iki devlet arasında Brestlitovsk atmosferi gittikçe dağılıyordu. Almanya kımıldadıkça Rusya Avrupa ile işbirliğine talip oluyordu. 1934 yılında milletler cemiyetine giren Rusya Fransaya bir adım daha yaklaştı.

Almanya milletler cemiyetinden çıktuktan sonra, başladığı gizli askerî hazırlıkları açığa vurdu. Versay anlaşmasının koyduğu yasağa rağmen 16 mart 1935 de mecburi askerliği ilân etti.

Almanyanın mecburi askerliği koyması nihayet Fransa ile Rusya arasındaki yakınlaşmayı tamamladı. 2 mayıs 1935 de Moskovada Fransız-Rus yardım paktı imzalandı. Bu iki devlet aynı âmiller altında birinci Cihan harbinden evvelki siyasetlerine dönmüşlerdi.

Artık Fransa, Almanyaya karşı emniyet sistemini gayet kuvvetli bir teminata bağlamış oluyordu. Lâkin olaylar az sonra bu muazzam programı alt üst edecek, Habeşistanı İtalyaya peşkeş çekmiş olan Fransa, Almanya karşısında yalnız kalacaktır.

İtalya ile Habeşistan arasında 1934 yılının aralığında Eritre-Habeşistan hududunda çıkan bir anlaşmazlığı Musolini körükledi. Habeşistan

futuhatı için elbette bir bahane icat etmek lâzımdı. Fransa, yukarıda söylediğimiz gibi, İtalyaya açık bono verdi. Lâkin İngiltere Musolininin Habeşistan hakkındaki emelinden kuşkulanıyordu. İtalya Nilin kaynaklarını içinde tutan Habeşistanı eline geçirirse Mısır tehlikeye düşmüş olacaktı. İngilterenin imparatorluk yolları üzerinde, Birinci Nopolyon ve İkinci Vilhelmden sonra, şimdi yeni bir cihanğir beliriyordu. Kaldı ki İtalya Fransa ile dost olmuştu. İngiltere ile her türlü anlaşmaya karşın olan Laval'in İtalya ile kurduğu samimiyet İngilterede hoş görülüyordu.

İtalya, Fransa ile anlaştıktan sonra 1935 şubatında Eritre sömürge-sine asker yığmağa başladı. İngiltere harbin çıkmasını önlemeğe çalışı-yordu. İtalya-Habeş ihtilâfı Negüs'ün muracaatı üzerine milletler cemi-yetine gönderilmişti. Lâkin milletler cemiyeti bu işe bir çare bulamıyor, İtalya uzlaşma yoluna girmiyordu.

İngiltere İtalya ile doğrudan doğruya anlaşmaya da teşebbüs etti. Dış Bakan Eden bu maksatla Romaya gönderildi. Lâkin Musolini İngil-tereyi kendi işine karıştırmak istemiyordu. İtalyan gazeteleri Eden'in kendine ait olmayan işlere karıştığını yazıyorlardı. İngiltere aleyhtarlığı o derece ileri gitmişti ki Romadaki Eden Palas'ın adı dahi değiştirildi. Eden'in Roma seyahati boşa gitmiş, Musolini gevşememişti.

İngiltere İtalyayı Milletler Cemiyeti yolu ile tutamıyacağını an-layınca bu sefer onu deniz kuvvetile korkutmağa karar verdi. Ağustos-ta Maltadaki filoyu İskenderiye önüne yolladı. Sonra şimal denizindeki filo da Mısır sularına geldi. İngiltere hattâ Çin ve Avustralya suların-dan da İskenderiyeye gemi getirdi. Dünyanın en büyük deniz devleti olan İngiltere İtalyaya karşı şimdi en kuvvetli kozunu oynuyordu. Lâkin bu da boşa çıktı. Musolini o sırada verdiği bir nutukta "Cenevre ile, yahut Cenevresiz veya Cenevreye rağmen,, [1] diyerek meydan okuyor ve Mısır hududuna asker yığmak suretiyle İngiltereye cevap veriyordu.

Donanma kendisinden beklenen tesiri husule getirememişti. Ken-dini yeter derecede kuvvetli hissetmiyen İngiltere tazyikını daha ileri gö-türüp harbe karar veremiyordu. Gerçi İtalyaya nazaran deniz kuvvetleri fazla ise de İtalyanın da uçak üstünlüğü vardı.

1935 Ekim ayının üçünde General Be Bono kuvvetleri Habeşistan hududunu geçerek harbe başladı.

Habeşistan 1923 den beri Milletler Cemiyetinin üyesidir. Kollektif

[1] La question d'Orient (1918 - 1937) E. Driault. Paris 1938 P. 392

barış esasına daynnan bu kurulun bir üyesi İtalya, diğer üyesine karşı haksız bir taarruza geçmişti. Haksız tarafı cezalandırmak lâzımdı. Milletler Cemiyeti İtalyaya zecri tedbirler koydu. Bazı harp maddeleri üzerine Ambargo konuldu ise de harp için çok lüzumlu maddeler meselâ petrol bu listeye konulmadı. Laval gizlice anlaştığı İtalyaya zorluk çıkarmamağa çalışıyordu. İtalya zecri tedbirlere karşı ateş püskürüyordu. Musolini Ambargo kömür ve demire de konunacak olursa bunu düşmanca bir hareket sayacağını söyliyerek tehtit savuruyor, verdiği bir nutukta: «Milletin refahı, bayrağın şerefi için muharebe devam edecektir.» [1] diyordu.

Habeş harbi uzun sürmedi. Negüs 2 mayıs 1936 da bir İngiliz gemisile Yafaya kaçtı ve Musolini 9 mayısta Venedik sarayının balkonundan Habeşistanın İtalyaya ilhak edildiğini ilân etti. Bu gayretli Başbakan, ihtiyar Viktor Emanuel'e kırallığının 36 ıncı yılında imparator unvanını hediye ediyordu.

İtalya-Habeş harbi Avrupa politikasında kat'i bir dönüm noktası olmuştu. Bu olay birçok devltlerin münasebetleri üzerinde derin tesirler bırakarak Avrupayı ikinci cihan harbine sürükleyen olayların istikametini açık bir surette çiziyordu. İtalyanın İngiltere ile münasebetleri bir harp krizi geçirmişti. Halk efkârı zecri tedbirleri koydurtan İngiltereye karşı o derece kızıştırılmıştı ki Romada kafileler sokaklarda İngiltereye küfür savurarak dolaşıyordu. Hattâ İngiliz elçiliğine giden yolları hükümet askerle tutmak zaruretini duymuştu. Bu buhran içinde artık İtalyanın geleneksel dostluk siyaseti temelinden sarılmıştı. Bundan sonra İtalya ile İngilterenin münasebetlerini devamlı bir surette düzenlemek mümkün olmadı. Gerçi bu iki devlet arasında 1937 ocağında bir Gentlemen's Agreement yapıldı ise de bu anlaşma da çok kısa ömürlü oldu. Mare Nostrum dâvasının peşinden yürüyen İtalya İngiltere ile elbette ki uzlaşamayacaktı.

Habeş harbi İngilterenin Fransa ile de münasebetlerini bozdu. Zira Fransa bu harpten birinci derecede sorumlu idi. Fransa milletler cemiyyetinde İngiltereyi tutsa idi durum tamamen başka türlü olacaktı.

Fakat Laval da umduğunu elde edememişti. Habeşistanı İtalyaya verirsem Almanyaya karşı bu devletin dostluğunu elde ederim düşüncesiyle hareket eden Laval şimdi ters bir netice ile karşılaşılıyordu:

Avrupanın bütün devletleri İtalyayı sorumlu görmüş ve ona zecri tedbirler koymuşlardı. İtalya bu devletlerin hepsine kırgındı. 1931 de Japonya Çine saldırdığı zaman zecri tedbirler konulmadığı halde şimdi

[1] Georges Wagnière: Dix huit ans à Rome (1918 - 1936) Genève 1944 P. 225

neden konuyordu? Matbuat bu konu üzerinde ateş püskürmüştü. İtalya bilhassa Fransaya kızılıyordu.

Çünkü Fransız halk efkârı Laval'in siyasetini takbih etmiş ve hükümetten Habeşistanının istiklâlini korumasını istemişti. Laval bu tazyık önünde milletler cemiyetinde zecri tedbirlere katılmak zorunda kalmış ve Musoliniye verdiği vaadi tutamamıştı.

İşte bütün Avrupanın kendisine karşı olduğunu gören İtalya yalnızlık içinde Almanyaya yanaşmak lüzumunu duydu. Habeş buhranı devam ederken 1935 eylülünde Musolininin Berline yaptığı seyahat İtalya politikasında tam bir değişikliği gösteriyordu.

Gerçekten; Habeşistanı alan İtalya, politikasının ağırlığını orta Avrupadan artık Akdenize kaydırmıştı. Afrika İmpartorluğu ile meşgul olmak, onun emniyetini korumak düşüncesile İtalya arkasını kuvvetli bir Almanyaya dayamak istiyordu. Bu andan itibaren Musolini Avusturyanın mukadderatı ile meşgul olmaktan vazgeçti.

Almanya, İtalya-Habeş harbinin çıkardığı fırsatı kaçırmamıştı. Fransanın perişan durumunu, İngiltere ile müasebetlerinin sarsıldığını gören Hitler 1936 martının 7 haziranında Renin gayri askeri mintakasını askerleştirdi. Fransız-Rus yardım anlaşmasından kuşkulanan Hitler şimdi ona bu şekilde cevap veriyordu. Mecburi askerliği koyarken Versayın bir hükmünü yırtmış olan Almanya, bu kararile Versay antlaşmasına ikinci darbeyi indirmişti.

Bundan sonra İtalya-Almanya münasebetleri gittikçe samimileşti. Musolini 1 kasım 1936 da Milanoda söylediği bir nutukta Berlin-Roma mihverinden ilk defa bahsetti.

İtalya az sonra 1936 aralığında milletler cemiyetinden çıktı. Bu olay İtalyayı Almanyaya bir adım daha yaklaştırdı. Artık milletler cemiyeti karşısında bir Berlin-Roma mihveri kurulmuş ve bu mihver durmadan işlemeğe başlamıştı. Kıtanın iki kuvvetli Revizyonist devleti şimdi bir araya gelmişti. İki diktatör Avrupaya darbe üstüne darbe hazırlıyorlardı.

Mihver kurulduktan sonra Avrupa nizamına ilk darbeyi Hitler indirdi. 1938 martında Avusturyayı ilhak etti. İngiltere ve Fransa bu teşebbüsü protesto ederlerken İtalya da ordusunu seferber ediyordu. Fakat bu seferlik hazırlık 1934 temmuzunda olduğu gibi Almanyayı vurmak için değil Almanyayı tutmak içindi. Bu sebeble Hitler Musoliniye çektiği minnet telgrafında ona: "yaptığınızı asla unutmayacağım!,"^[1] demişti.

[1] Georges Wagnière P. 220

Mihverin ikinci darbesi yine Almanya elile vuruldu. Bu sefer sıra Çekoslovakya'ya gelmişti. Hitler Çekoslovakya'daki üç buçuk milyon Almanı ırk dâvasına dayanarak anavatana katmak istiyordu. Yeniden bir buhran baş gösterdi. İngiltere, Fransa asker topluyorlardı. Lâkin yine ileri gidilemedi; eylül 1938 de Münih'de toplanan devletler konferansı Südetleri Almanyaya bıraktı.

İki diktatörün birbirine dayanışması Avrupayı felce uğratmıştı. Her darbenin tehlikesiz savuşturulması yeni bir darbeyi hazırlamakta. Mihveri cesaretlendiriyordu.

1939 Yılı'nın ilk darbesi Almanyanın Mart ayında bu sefer bütün Çekoslovakya'yı almasıyla başladı. 7 nisanda da İtalya Almanyaya nazire yaparak Arnavutluk limanlarına asker çıkardı. Kral Zogo Yunanistana sığındı. Tiranada toplanan bir meclis Viktor Emanuel'e Arnavutluk tacını veriyordu. Otranto kanalının karşı yakasını da alarak Adriyatığe hâkim duruma geçen İtalya kendisini kim bilir nerelere kadar götürecektir olan Balkan yolu üzerinde ilk kat'i adımı atmış idi.

Sözün kısası Mihver Avrupayı korku içinde yaşatıyordu. Mihverin ihtirasının hudutları artık belli değildi. Geniş bir futuhat siyaseti başlamıştı. Avrupayı hazırlıksız yakalamış olan iki Diktatör alabildiğine bir şiddet siyaseti takibediyorlardı. Avusturyayı ilhak ettikten sonra eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun ihtiraslarına da sahip olan üçüncü Rayh Almanyası Drang nach Osten siyasetini canlandırmıştı. Diktatörler beraberce şarka doğru yürüyorlardı. Dört yıl içinde dört devlet haritadan silinmiş, Hitlerin hissesine Avusturya ile Çekoslovakya düşmüş, Musolini de Habeşistanla Arnavutluğu ele geçirmişti. Mihver muvaffakiyetle dönerek her iki taraf için büyük kazançlar sağladıkça aradaki samimiyeti de artırıyordu. Nihayet 22 mayıs 1939 da bu iki devlet arasında Berlinde tedafüî bir ittifak antlaşması imza edildi.

Almanya Avrupada İtalyaya dayandığı gibi Rusyaya karşı da uzak doğunun en kuvvetli devleti olan Japonyaya dayanıyordu. 1936 kasım ayının 25 inde bu iki devlet arasında Komünist Enternasyonaline karşı bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmaya 6 kasım 1937 de İtalya da katıldı. Bu suretle üç otoriter devlet arasında bir iş birliği kurulmuş oluyordu.

Mihver darbeleri Avrupada bir şaşkınlık husle getirmişti. Fakat Çekoslovakyanın ortadan kaldırılması tehlikenin büyüklüğünü göstererek bir uyanıklık doğurdu. Avrupa sulhunun mihver devletlerine müsaadekâr davranmakla değil onlara karşı mukavemet etmekle kurtarılaca-

ği artık iyice anlaşılmıştı. Habeş harbi içindeki durum da değişmiş, Fransa ile İngiltere birbirlerine yaklaşmışlardı. Onlar da taarruza karşı bir cephe kurmak lüzumunu duyuyorlardı. İngiltere Habeş harbinden beri hazırlık yapıyordu. Bir sulh cephesi kurabilmek için bu iki devlet Polonya, Romanya ve Yunanistana garanti verdiler.

"Sulh cephesi,, nin müessir olması için Rusyanın da katılması lâzımdı. Bu maksatla Rusya ile garbın iki büyük devleti arasında müzakereler açıldı. Fakat Rus Hariciyesinde, belki de o zaman önemi iyice kavranmamış olan, mühim bir değişiklik oldu. 3 mayısta kollektif barış prensipine bağlı olan Hariciye Halk Komiseri Litvinof değiştirildi; yerine Molotof getirildi. Bu andan itibaren Rusyanın artık garp devletleriyle beraber yürümiyeceği anlaşılmış olmak lâzımdı.

Gerçekten Rusya garp devletleriyle açtığı müzakereleri uzatıyordu. İngiltere ve Fransa sanki Rusyayı sulh cephesine almışlar ve dâvanın asıl önemli olan bu kısmını halletmişler gibi temmuz ayında Moskovaya kurmay heyetleri de yolladılar. Artık Avrupanın huzurunu kaçırmış olan İtalya ve Almanya karşısında bir sulh cephesinin kurulması bir gün meselesi gibi gözükiyordu. Lâkin Moskova müzakereleri bir türlü bir sonuca varamıyordu.

İşte bu atmosfer içinde idi ki Alman dış bakanı Ribbentrop Moskovaya uçakla, beklenmiyen bir seyahat yaptı. Ve 23 ağustos gecesi Molotofla bir saldırmazlık paktı imzaladı. Ertesi gün Vorosilof İngiliz-Fransız heyetlerine yol veriyordu. Şimdi harp bir gün meselesi olmuştu.

Rusyanın Almanya ile anlaşmasının sebeplerini 1938 yılındaki olaylarda aramalıdır. Almanya Avusturyayı ve sonra garbî Çekoslovakyayı ilhak ettiği zaman garp devletleri protesto etmiş olmalarına rağmen neticede Almanya ile anlaşmışlardı; yani Almanyanın şarka doğru genişlemesini garp devletleri önlememişlerdi. Bu olay Rusyayı garbın niyetleri hakkında endişeye düşürmüştü. Zira Rusya, batı devletlerinden yardım geldiği takdirde kendisinin de Çekoslavakyaya yardıma gideceğini söylemiş ve fakat İngiltere ve Fransa Rusyayı uzakta tutarak Südetleri Almanyaya bırakmışlardı. Doğuya doğru yürüyen Almanyanın batı devletleri tarafından serbest bırakılması Rusyayı şüphelendirmişti [1]. Rusya, İngiltere ve Fransaya karşı bu kırgınlık içinde Almanyayı herekete geçmekte serbest bırakıyordu.

[1] Sumner Wells. Kaçar zamanı. Akşam gazetesi 22-Şubat-1945 tefrika No. 39

Almanya Rusyanın tarafsızlığını elde ettikten bir hafta sonra Polonyaya saldırarak ikinci cihan harbini açtı. Birkaç gün sonra İngiltere ve Fransa Almanyaya harb ilân ettiler.

Harbin başlarında İtalya Birinci Cihan harbinde olduğu gibi yine temkinli davranarak derhal silâha sarılmadı. İhtimal ki yine tarafların kuvvetini denemek istiyordu. Kendisini «gayri muharip» ilân etti.

Almanya, Polonya muharebesini üç hafta içinde tasfiye etti. Artık tek cephe üzerinde batıda muharebe yapacaktı. Fakat İtalya hâlâ kararını vermemişti. Musolini Almanyanın kuvvet ve kudretine ne kadar meclup ise, dış bakanı Kont Ciano da bir Alman zaferini o derece meşkük görüyor ve her halde Romada bir karasızlık hüküm sürüyordu. [1]

Lâkin Polonya harbinden sonra Batıya dönen Alman orduları 1940 ilkbaharında göz kamaştırıcı zaferler kazanmışlar, Danimarka, Norveç, Holanda ve Belçikayı süratle işgal etmişlerdi. Yıldırım muharebeleri Fransada da muvaffakiyetle geliyordu. Fransa yıkıldıktan sonra İngilterenin de amana geleceği birçok kimselerce kabul edilmişti. Alman zaferleri Musoliniye sulhun yakında imzalanacağını gösteriyordu. O halde yılların nakaratını teşkil eden Mare Nostrum dâvasını tahakkuk ettirmek zamanı gelmişti. Alman zaferleriyle sekinetini kaybeden Musolini şimdi hayatının en büyük hatasını işliyor ve İtalyan milletini akıbeti çok karanlık olan bir maceraya sürüklüyordu: İtalyanın İngiltere ile olan geleneksel siyasetini unutarak 10 haziran 1940 da Fransa ve İngiltereye karşı harbe girdi.

İkinci Cihan harbinde İtalyaya, İngiltereyi Akdenizde vurmak rolü düşüyordu. Lâkin mihverin bir ucu ne kadar kuvvetli ise ikinci ucunun da o derece zayıf olduğu anlaşıldı. Eylül ortalarında Kuzey Afrıkada Sidi Barraniyi zafteden İtalyan orduları daha ileri gidemedi. Şimdi Afrika ordusuna Yunanistan üzerinden hava yolu ile yardımda bulunmak lâzımdı. Bu maksatla İtalya Yunanistandan üsler istedi; Yunanistan razı olmayınca 1940 yılının 28 ekim gecesini İtalyan Elçisi Yunan Başvekiline birkaç saatlik bir ulti-matom vererek Yunanistanı harbe açtı.

Bu suretle İtalyanın harp sahası genişlemişti. Lâkin "sekiz milyon süngü,, İtalyan ordusunun geleneğine sadık kalarak cephelerden hiçbirinde kendinden beklenen işi bir türlü başaramıyordu. Yunanistan, muharebeyi Arnavutluk arazisine intikal ettirmiş ve İtalyayı yenilgi yoluna sokmağa muvaffak olmuştu.

[x] Walter Lippmann. La Politique étrangère des Etas - Unis. 1944 page 153. John Bartlet Beroner and Allan Nevins. The Making of Modern Britain. 1944 P. 227

İtalya, Yunan cephesinde bu durumda iken kuzey Afrikada da Wavell ordusu şubat 1941 de Bingaziye kadar Libya kıyılarını zaptetmişti. Artık İtalya Almanyaya yardım yapmak şöyle dursun onun için bir yük olmuştu. Büyük müttefik zayıf müttefikin yardımına gitmek ihtiyacını duyuyordu. Garp cephesindeki kıta muharebelerini tasfiye etmiş olan Almanya 1940 kasımında Macaristanı üçlü pakta aldıktan sonra Balkanlara sarkmıştı. Romanyaya giren Alman askeri Bulgaristan üzerinden 6 nisanda Yunanistana taarruza geçti. beş aydan beri bu cephede yerinde sayan İtalyan ordusu büyük müttefiki sayesinde harpten muzaffer ayrılıyordu.

Almanya müttefikine bir taraftan Yunanistanda yardıma geldiği gibi diğer yandan Afrika muharebelerini de üzerine almak lüzumunu duymuş ve general Rommel'in komutası altında bir kolorduyu Afrikaya geçirtmişti. İngiliz-Alman orduları çöl muhaerbelerinde birbirleriyle uğraşırken Almanya 1941 haziranında Rusya ile de harbe giriyordu.

Harbin talihi şimdi doğu cephesine bağlı idi. Lâkin harp uzadıkça mihverin her iki ucu da gittikçe büyüyen zorluklarla karşılaşıyorlardı. Almanyanın yıldırım muharebeleri devri sona ermiş, kısa bir harpte muharebe meydanına bağlı olan zafer şartları harp uzadıkça tarafların tahammül güçlerine bağlı olmaya başlamış ve İtalya artık bir çıkmaza sürüklenmişti.

Hulâsa Musolininin Habeş harbi içinde İtalyanın geleneksel muvazene ve İngiliz dostluk siyasetini terkederek Almanyaya bağlanması ve bu yol üzerinde harbe kadar yürümesi faşizmin sukutu ve İtalyanın felâketile neticelenmiştir.

Ankara, mart 1944.

Sıtmadan kurtulduğumuz gün, vatanımız bütün güzelliklere ve kudretlere kavuşmuş olacaktır.